

КРИМІНАЛІСТИЧНА ХАРАКТЕРИСТИКА ТИПОВИХ СПОСОБІВ КОРУПЦІЙНИХ ЗЛОЧИНІВ

Воробйов Ілля Вадимович

студент-магістр юридичного факультету

Харківського національного університету

імені В.Н. Каразіна

e-mail: worobyov@mail.ru

***Ключові слова:** спосіб злочину, способи корупційних злочинів, способи підготовки, способи приховування корупційних злочинів.*

Спосіб злочину визначається як центральний елемент в структурі криміналістичної характеристики злочинів. Знання типових способів вчинення окремих видів злочину дає можливість своєчасно прийняти рішення про порушення кримінальної справи та забезпечити своєчасне її розслідування.

В криміналістиці спосіб вчинення злочинів розглядається як джерело інформації про закономірності виникнення доказів, яка необхідна для розробки засобів та методів розкриття та розслідування злочинів.

Варто зазначити, що на думку Г.Г. Зуйкова, спосіб вчинення злочину являє собою систему взаємообумовлених рухливо детермінованих дій, спрямованих на підготовку, вчинення і приховування злочину, які пов'язані з використанням відповідних знарядь і засобів, а також часу, місця та інших сприятливих обставин об'єктивної обстановки вчинення злочину. [2, с. 9]

Заслуговує на увагу й точка зору Р.С. Белкіна, який вважає, що спосіб вчинення злочину – це система дій по підготовці, вчиненню і приховуванню злочину, які детерміновані умовами зовнішнього середовища і психофізіологічними властивостями особи. Спосіб злочину може бути пов'язаний з вибіркоким використанням відповідних знарядь або засобів,

умов місця та часу. Як правило, дії по підготовці, вчиненню і приховуванню злочинів об'єднані загальним злочинним задумом; проте, у деяких випадках може мати місце самостійний спосіб приховування злочину (якщо приховування не входить у загальний задум).

Спосіб злочину є одним із елементів механізму злочину, а тому його не слід змішувати з механізмом злочину, що зараз зустрічається. На окремі елементи механізму злочину, у першу чергу, способи його вчинення і приховування, в різних аспектах вказували дослідники криміналістичної характеристики. Так, А.М. Кустов вважає, що механізм злочину – це система процесів взаємодії учасників злочину, як прямих, так і непрямих, між собою і з матеріальним середовищем, пов'язаних з використанням відповідних знарядь, засобів та інших окремих елементів обстановки.

Таким чином можна сказати, що до основних елементів механізму злочину необхідно відносити: 1) діяльність суб'єкта злочинної події; 2) комплекс (сукупність) дій, вчинків та інших рухів жертви злочину; 3) комплекс (сукупність) дій, вчинків та інших рухів осіб, які побічно пов'язані зі злочинною подією; 4) окремі елементи обстановки, які використовуються учасниками злочинної події, включаючи предмет злочинного посягання.

В юридичній літературі предметом наукового дослідження були типові способи хабарництва. Водночас недосліджені типові способи корупційних злочинів як групи злочинів. У зв'язку з цим слід погодитись з В.П. Корж, яка виділяє 21 типовий спосіб корупційних злочинів: 1) неправомірне використання влади, своїх повноважень із метою одержання кредитів, позичок, придбання цінних паперів, нерухомості чи іншого майна; 2) неправомірне використання влади, службових повноважень із метою одержання матеріальних благ, послуг; 3) неправомірне використання влади, службових повноважень або їх перевищення для задоволення корисливих чи інших особистих інтересів або інтересів інших осіб; 4) неправомірне використання влади, службових повноважень з метою одержання переваг, тобто привілеїв, додаткових гарантій; 5) незаконне одержання чи прийняття предметів (послуг) шляхом їх придбання за ціною, істотно нижчою від їх вартості; 6) привласнення грошових коштів, майна шляхом зловживання службовим становищем; 7) продаж або інше незаконне передання приватизаційних паперів із використанням службового становища; 8) надання незаконних переваг фізичним чи юридичним особам під час підготовки і прийняття нормативно-правових актів чи рішень (корупційний лобізм); 9) сприяння з використанням службового становища підприємницької діяльності фізичним чи юридичним особам із метою одержання винагороди; 10) протиправне сприяння фізичним, юридичним особам в одержання субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів чи пільг; 11) використання інформації, одержаної під час виконання службових повноважень, у корисливих чи інших особистих інтересах; 12) здійснення безпосередньо, через посередників або підставних осіб підприємницької діяльності з використанням владних чи службових повноважень, а також пов'язаних із ними можливостей; 13) протегування з корисливих або інших особистих інтересів у призначенні на посаду особи, яка за діловими та професійними якостями немає переваг над іншими кандидатами (протекціонізм); 14) отримання підношень службовою особою (гроші, подарунки) як умови належного виконання своїх обов'язків (без тяганини, прискіпливості); 15) одержання службовою особою винагороди в обмін на порушення діючої процедури розгляду питання чи прийняття рішення без порушення законних підстав прийняття самого рішення («купівля» полегшеної процедури прийняття рішення); 16) одержання службовою особою підношення як умови незалежного розгляду справи; 17) допущення службовою особою необґрунтованої тяганини до моменту отримання нею винагороди; 18) одержання службовою особою винагороди за прийняття незаконного рішення; 19) одержання службовою особою винагороди за неналежне виконання своїх прямих обов'язків (потурання, бездіяльність); 20) організація службовою особою системи заохочень, пільг, привілеїв, щоб забезпечити результати голосування для проведення

вигідного для себе рішення; 21) умисне використання службовою особою службового становища всупереч інтересам служби з метою одержання особистої вигоди. [3, с. 468-469]

У зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 року до типових способів корупційних злочинів можна додати: 1) одержання незаконної вигоди або винагороди за складання, видачу службовою особою завідомо неправдивих офіційних документів, внесення до офіційних документів завідомо неправдивих відомостей; 2) одержання службовою особою неправомірної вигоди, а саме грошових коштів, майна, пільг, нематеріальних активів службовою особою, яка надає публічні послуги.

Одним із елементів способу злочину є спосіб приховування. Спосіб приховування злочину слід розглядати, як сукупність прийомів, які направлені на знищення слідів злочину, або їх маскуванню, зміну та інші дії, які затрудняють розкриття даного злочину та встановлення особи злочинця.

В криміналістиці способи приховування злочинів поділяються на три групи: 1) інсценування; 2) знищення; 3) маскуванню.

Інсценування – це система дій, які в сукупності створюють штучну обстановку невідповідну тій, що реально сталося на цьому місці події злочину з метою приховування самої події або злочинного характеру дій злочинця.

Знищення як різновид дії приховування являє собою сукупність дій, направлених на знищення як слідів злочину так і їх носіїв.

Маскуванню слідів злочину з метою їх приховування включає дії по переміщенню об'єктів, зміни їх зовнішнього вигляду, створенню видимості використання об'єкта не за призначенням з метою зміни відомостей про спосіб вчинення, призначення об'єктів, про їх кількість. [4, с. 110-111]

Способи приховування корупційних злочинів визначаються двома групами факторів: суб'єктивними інтересами і можливостями особи, яка сприяє вчиненню корупційного злочину; об'єктивною обстановкою, що сприяє корупційному злочину або перешкоджає йому.

Типовими способами приховування корупційних злочинів є: фальсифікація обліку й звітності; внесення змін до документів; заміна або виготовлення фіктивних документів; знищення документів; штатні переміщення; знищення матеріальних слідів злочину; підписання актів здачі-прийняття замовлених послуг без їх існування тощо. [6, с. 539]

Крім того, деякі корупційні злочини самі є способом приховування інших злочинів, наприклад, зловживання владою і службовим становищем, перевищення влади і службових повноважень, хабарництво та ін.

Слід погодитись з Я.Є. Мишковым, який досліджує хабарництво і визначив наступні типові способи приховування хабарництва:

1) підроблення в документах або виготовлення нових про прийом на роботу, організацію нових посадових структур;

2) виправлення дат, підроблення підписів у документах, які фіксують відкриття приватних підприємств, тощо;

3) підготовка неправомірних управлінських рішень про надання монопольного права торгівлі нафтопродуктами або електроенергією;

4) виготовлення документів на аукціонну ціну будинків і споруд, що приховують недоліками останніх, яких насправді немає;

5) поширення відомостей про сувору дисципліну й непідкупність окремих чиновників установи з метою створення маскувальної “ширми” тощо.

Аналіз юридичної літератури та матеріалів кримінальних справ дозволяє визначити наступні способи приховування корупційних злочинів: використання посередників; знищення (фальсифікація) слідів злочину; організація неправдивого алібі; оформлення

фіктивних договорів; оформлення предмета хабара як офіційну виплату, виграш, благодійний внесок та ін. [5]

Варто погодитись з С.П. Чичиркіною, яка визначає, що способи приховування злочинів також можна класифікувати й за часом, тобто які здійснюються під час підготовки до службового злочину; які здійснюються у момент і після вчинення суспільно небезпечного діяння; які здійснюються у разі підозрювання посадової особи у протиправній діяльності. Так, готуючись до вчинення корупційного злочину, особа заздалегідь учинює дії щодо його приховування, а саме: підшукує посередника; відкриває банківський рахунок на ім'я одного з родичів або близької особи; складає фіктивні документи про наявність боргу, виграшу, сплату послуг тощо; готує неправдиве алібі та ін.

Слід зазначити, що автор правильно виокремлює типові способи приховування слідів злочинів, які вчинені службовою особою:

- здійснення конспіративних заходів;
- знищення або підроблення документів чи виготовлення нових;
- знищення наявних документів, предметів, які можуть містити ознаки вчинення службового злочину;
- знищення матеріальних слідів злочинних дій;
- звільнення зі служби в державних установах.

Запропонована класифікація є практично значущою для викриття й розслідування корупційних злочинів. Виявлення ознак приховування, оскільки відображає закономірності розвитку дій щодо приховування злочину, висвітлює зв'язки між подією злочину та діями посадової особи з підготовки вчинення протиправного діяння.[5]

Спосіб злочину як елемент криміналістичної характеристики взаємопов'язаний з іншими елементами, а саме особою злочинця, предметом злочинного посягання, слідами та наслідками злочинної діяльності, обстановкою вчинення злочину. Знання типових способів корупційних злочинів сприятиме своєчасному виявленню ознак корупційних злочинів, встановленню корумпованої службової особи, яка вчинила та інших обставин, що мають значення для розслідування.

Література:

- 1.Аверьянова Т.В., Белкин Р.С., Корухов Ю.Г., Россинская Е.Р. Криминалистика: Учебник для вузов/Под ред. заслуженого деятеля науки РФ, проф. Р.С. Белкина. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство НОРМА, 2003. – 992 с.
- 2.Зуйков Г.Г. Криминалистическое учение о способе совершения преступления: Автореф. дисс. докт. юрид. наук: 12.00.09. - М., 1970. –31 с.
- 3.Корж В.П. Розслідування окремих видів злочинів. Навч.метод.посібн.// В.П. Корж – ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – 508 с.
- 4.Корж В.П. Расследование организованной преступной деятельности в сфере экономики. – Х.: «Кроуссворд», 2011. – 303 с.
- 5.Чичиркіна С. П. – Способи приховування злочинів у сфері службової діяльності - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/VAUMVS/2011_1/chirka.htm
- 6.Шепітько В.Ю. Криміналістика: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти/За ред. В.Ю.Шепітька. – 2-ге вид., переробл. і допов. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2004. – 728 с.

***Науковий керівник:** д.ю.н., професор кафедри кримінально-правових дисциплін юридичного факультету ХНУ імені В.Н. Каразіна Корж Валентина Павлівна*